

Нове актуальне дослідження системних основ наукового аналізу політики*

Денис ПРОКОПОВ,
доктор філософських наук,
професор кафедри історії філософії
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

15

Дискурсивний простір української політології поповнився новою науковою працею — монографією Дмитра Неліпи під назвою «Системний аналіз в політології: теорія, методологія, практика». Ця наукова розвідка присвячена проблемам вивчення та практичного застосування системного аналізу як одного з базових методів політології. Автор ставить доволі складне, але вельми важливе в теоретичному й методологічному аспектах завдання, що пов'язане не тільки з висвітленням історії та теоретичних засад становлення системного методу в політології, а й з визначенням та поясненням загальних алгоритмів його практичного застосування для аналізу політичних явищ і процесів.

З огляду на це представлена монографія має незаперечну наукову цінність та актуальність. Водночас, зважаючи на те, що сучасні дослідження політичних явищ і процесів потребують урахування всіх чинників, які можуть впливати на ефективність тієї чи іншої стратегії розв'язання проблем, стає цілком зрозумілою увага, що приділяється питанням системного аналізу політики. Наразі у вітчизняній політології об'єктивно бракує комплексних праць, де було б враховано як історико-теоретичні, так і прикладні аспекти цієї проблематики. Отже, актуальність і доречність представленої Д. Неліпою монографії не може викликати жодних сумнівів.

Попри те, що сама ідея системного аналізу політики не може вважатися новою (у цьому сенсі досить згадати бодай праці Д. Істона та Г. Алмонда), не можна заперечувати, що наразі у вітчизняній політичній науці її

досліджено недостатньо. Це спричиняє появу цілої низки проблем як загальнотеоретичного, так і власне методологічного характеру. Водночас чимало досліджень західних авторів у частині застосування методології системного аналізу політики і досі мало відомі широкому загалу. Як приклад можна навести концепцію системного аналізу політики Д. Ептера, М. Дюверже, С. Айзенштадта та інших. Фактично серед перших, хто вказав на важливість і багатогранність потенціалу системного аналізу в політології був Карл Левенштейн, який виклав свої погляди у відомій праці «Політична влада і процес управління» (1957 р.). Після нього спробу згрупувати та систематизувати всі наявні в системному аналізі політики підходи здійснив Евері Лейсерсон. Так само не можна залишити поза увагою праці Джеймса Коулмена та інших авторів, які сьогодні відомі в Україні лише вузькому колу фахівців, котрі безпосередньо працюють над цією тематикою. Однак істотним поштовхом для розвитку системного аналізу в політиці на Заході було створення 1954 року у США «Комітету з порівняльної політики», участь у діяльності якого брали такі дослідники, як Г. Алмонд, Е. Шілз, Л. Пай, С. Верба та інші. По суті, результатом діяльності цього комітету стала розробка так званої розв'язкової (девелопментальної) теорії, в основу якої було покладено ідею про існування фундаментального зв'язку між рівнем економічного розвитку суспільства (системними зв'язками у сфері суспільно-економічних відносин) і його політичною системою.

Також варто зауважити, що потенціал системного аналізу може бути розкритий і через звернення до такого поняття, як політичний процес. Не заглиблюючись у детальний аналіз специфіки розуміння політичного процесу в Т. Парсонса, Р. Дарендорфа та інших дослідників, слід наголосити, що незалежно від того, спостерігаємо ми орієнтацію на дослідження результатів політичного

Рецензія

*Рецензія на монографію: *Неліпа Д. В. Системний аналіз в політології: теорія, методологія, практика.* — К.: Центр учбової літератури, 2011. — 312 с.

процесу (як у Т. Парсонса) чи на його протікання (модель Р. Дарендорфа), він постає саме як форма і певною мірою — наслідок існування політичної системи. Отже, системний підхід дає змогу як описати функціонування та трансформацію політичних систем, так і узагальнити й систематизувати властивості, що притаманні політичному процесу у тих чи інших умовах суспільно-політичного розвитку. Як приклад можна навести праці таких дослідників, як К. Пейтмен («Участь та демократична теорія», 1970 р.), С. Фінкель («Вплив політичної участі на політичну ефективність та політичну підтримку», 1987 р.), Е. Грінберг («Самоорганізація та політична участь», 1981 р.), Л. Скафф («Дві концепції політичної участі», 1975 р.), Р. Джекмен («Політичні інститути», 1987 р.), в яких системний аналіз успішно застосовується для опису такого процесу, як політична участь.

Спробу осмислити всі ці тектонічні зрушення в сучасній політології у контексті застосування методології системного аналізу і здійснює в монографії Д. Неліпа. Предметом безпосереднього науково-дослідницького інтересу автора є системний аналіз як метод політології, що дало можливість автору наукової праці вперше комплексно представити витоки та становлення системного світогляду, охарактеризувати перші спроби й розкрити особливості його застосування в політології та, і на цьому варто ще раз наголосити, докладно висвітлити всі етапи практичного використання цього методу — від підготовки до прийняття політичного рішення.

Передусім слід зазначити вдало опрацьовану структуру монографії Д. Неліпа. Вона складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку літератури, які охоплюють усі основні питання застосування системного методу в сучасній політології. Варто наголосити, що структура наукової праці є логічно цілісною, адже її розділи комплексно та послідовно відображають три основні аспекти досліджуваної проблематики, які, власне, й виокремлює автор. Дальший поділ на підрозділи дає змогу висвітлити всі важливі питання, зберігаючи логічність та послідовність викладення матеріалу.

Зокрема, в першому розділі Д. Неліпа описує основні історичні періоди розвитку системного аналізу, починаючи ще від античних філософських концепцій, у яких лише зароджуються ідеї системності світу, і до новітніх розробок. Значну увагу автор приділяє інституціоналізації системного аналізу в США, зокрема через Корпорацію РЕНД. Увесь матеріал, що подається у першому розділі монографії, структуровано навколо трьох базових проблем, якими є: історія системного аналізу як наукового методу, характеристика поняття «система» стосовно політологічних досліджень (що охоплює всебічне обґрунтування науково-теоретичного потенціалу застосування цього методу для вивчення конкретних явищ та процесів політичного розвитку соціуму), виявлення специфіки системного аналізу у власне політологічному дискурсі. Такий підхід автора до дослідження процесів виникнення та еволюції системного аналізу як методу політології є не лише правильним, а й потенційно продуктивним, оскільки в цьому разі йдеться не так про певний спеціальний метод (який, маючи цінність у певній галузі теоретичних досліджень, виявляється цілком або частково непридатним в інших сферах), як про універсальну методологію наукового аналізу різнопланових явищ. Специфіка підходу автора монографії полягає в тому, що він від самого початку максимально відкриває поле своїх методологічних пошуків, залучаючи матеріал та результати досліджень цілої низки філософських наук. Це дало можливість, з одного боку, врахувати весь доробок щодо аналізу поняття системи та застосування системного методу, який було напрацьовано в логіці, соціальній філософії, філософії історії, історії філософії, філософії політики, філософії науки тощо, а з другого — виявити специфіку застосування системного методу стосовно такого об'єкта, як політичне життя та політичний розвиток суспільства. Підтвердженням продуктивності й наукової плідності цього підходу є те, що автор цілком органічно вписує методологію системного аналізу в за-

гальний контекст сучасних політологічних досліджень, обґрунтовуючи це не певними зовнішніми впливами, «змiнами методологічної моди» або «методологічними вподобаннями» тих чи інших дослідників, а внутрішньою логікою самого сучасного політологічного дискурсу, який з необхідністю звертається як до теорії систем, так і до методології системного аналізу.

У другому розділі монографії надається всебічна характеристика практичного застосування системного аналізу і під час дослідження політичних явищ, і під час вивчення політичного процесу загалом, а також його конкретних етапів — підготовчого (формулювання проблем, визначення мети, збирання первинних даних), моделювання (математичне та симуляційне) та завершального (обробка даних і прийняття політичного рішення). Ця частина монографії Д. Неліпа постає як своєрідна «практична» або навіть «технологічна» протипоказка представлений на початку роботи теоретичній фундаментальності та зануреності в загальнонаукові питання. Утім, такий перехід жодною мірою не сприймається як певний дисонанс. Навпаки, зазначена зміна «наукової тотальності» у викладі матеріалу дає можливість краще зрозуміти власну авторську позицію, що є вельми важливим для адекватного усвідомлення тих цілей і завдань, які ставляться та виконуються в монографії. Річ у тому, що попри незаперечний акцент на власне теоретичній складовій (він чітко виражений як у першому, так і в останньому, третьому, розділі монографії) автор, однак, розглядає теорію системного аналізу політики не стільки як певне узагальнення, що має першочергову цінність для вчених і другорядну — для практичної політики, скільки як інструмент для комплексної реконструкції політичної дійсності, для опису конкретних політичних процесів, а також прогнозування тих тенденцій, що можуть спричинити і «регіональні», і «глобальні» зміни політичного простору.

У третьому розділі ґрунтовно досліджується історичний досвід використання системного аналізу у вітчизняній політології з його екстраполяцією на сучасні політичні процеси. В цій частині монографія містить чимало цікавого фактичного матеріалу, який допомагає краще усвідомити можливість і головне — перспективи системного аналізу в політиці. Водночас на особливу увагу заслуговує здійснена автором характеристика особливостей становлення системного аналізу як методу політології в Україні, а також виокремлення головних перешкод на шляху його активного впровадження. Безперечно заслугою роботи є і розкриття переваг застосування цього методу для дослідження політичних явищ та процесів.

Слушно зауважити, що рецензована монографія є цікавим та оригінальним поглядом на специфіку використання системного аналізу як базового методу сучасної політології. Панорамність наукового підходу, представлена у праці, дає змогу комплексно охарактеризувати цей метод. Вважаємо, що ознайомлення з монографією Д. Неліпа сприятиме започаткуванню дискусії між вченими-фахівцями в цій галузі й стане основою для подальших наукових розробок. Слід також відзначити глибокий науковий зміст монографії, на сторінках якої містяться відповідні посилання як на найновіші праці з питань політичного аналізу, так і на автентичні дослідження політологів та мислителів, які згадуються в монографії Д. Неліпа.

Отже, монографія «Системний аналіз у політології: теорія, методологія, практика» — це актуальне й нове політологічне дослідження розвитку та практичного застосування системного методу під час дослідження політичних систем і процесів, що було здійснене вперше за роки незалежності України. Наукова праця стане у пригоді не лише науковцям і фахівцям, які працюють у галузі політології і соціальної філософії, а й студентам вищих навчальних закладів, політологам, а також читачам, котрі цікавляться актуальними проблемами теорії та методології політологічних досліджень, теорією політики й історією політичних учень.